

A SZEMMEL VERÉS ÉS A ROSSZ SZEM HIEDELME A SZERÉMSÉGBEN

Hosszabb időn át foglalkoztam annak kutatásával, hogy a Szerémségben milyen hiedelmek fűződtek a rontáshoz és a szemmel veréshez.

Minden, ami evilági (ami csak létrejött ezen a földön), ki van téve a rontás veszedelmének, legfőképpen a kisgyermek, a szép leányok, a deli legények, a jó menyek és a kismamák. A rontó szándék nem kerüli el a szép házat, a fejlődő vetést, a gyarapodó jószágot, a szorgalmas méheket sem. Mindezeknek árthat a rontás, a rossz tekintet, vagy akár a dicséret is.

A szemmel verés, vagy a rontás hiedelme a legősibb mágikus-vallási jelenségek közé tartozik. Ezek a fogalmak olyan cselekvést jelölnek, amelyet negatív következmények kiváltása céljából végeztek valaki ellen. A Szerémségben úgy tartották, hogy rontást leginkább a rossz szemű ember, vagy a boszorkány okozhat – olyan személyek, akik „ártani” akarnak másoknak, vagy gonoszsgot akarnak elkövetni. A rontás tehát nem képzeletbeli, földöntúli lények cselekedete, hanem maga az ember idézi elő.

Szavakkal, vagy gonosz tekintettel bármely ember ártó szándékú lehet, de nem mindegyiknek van rontó hatása, ereje. A szerémségek szerint a világosszürke szemű ember verhet meg szemmel, ezért az ilyentől tanácsos óvakodni, mert a tekintetével, különösen pedig a dicsérő szavaival bajt hozhat az állatokra, a vetésre, a méhekre, de az emberekre is.

Léteznek különféle népi hiedelmek arra vonatkozólag, hogyan kell védekezni a szemmel veréstől, minek van óvó jellege. Ide tartozik az is, hogy hittek a különféle „tudós” asszonyok gyógyító képességében és ráolvasásában, a kuruzslók és vajásokok műveleteiben.

A ráolvasással és kuruzslással való gyógyításnak a gyökerei a távoli múltba nyúlnak vissza, már a régi görögöknél is fellelhető.¹

Az újabb időkben a beteg felett mondott titokzatos ráolvasás szövegét nemigen lehet lejegyezni, ugyanis a titok elárulásával megszűnne annak ereje, azaz nem lehetne eredményesen alkalmazni a beteg gyógyításában. A kuruzslók nem hajlandók elmondani a kutatóknak a ráolvasás vagy ima szövegét, mert a hiedelem szerint akkor elveszíti a gonosz erők és ártó tekintetek elleni varázserejét², és nem lesz hatásos azok ellen a rontások és átkok ellen sem, amelyeket leginkább a keresztúton vetnek az arra járókra.³

A különféle betegségek keletkezése és gyógyítása évszázadok óta érdekli az embereket.

A nép körében különösen a kismamák és a csecsemők védelmében fogatosítottak különféle óvintézkedéseket. A párnájuk alá fokhagymát⁴, vagy kést⁵ tettek, gyakran villát szúrtak az ajtóba, vagy megfordított söprút tettek az ajtó mögé⁶, a gyermekágyas asszonyt és a csecsemőt függönnyel védték az ártó tekintetek és szemmel verés ellen (a katolikus szerémségek körében ennek *koperta* volt a neve). Ezt az elfüggönyözést a szülés után hat hétig alkalmazták.

Az óvintézkedések közé tartozott az is, hogy bekormozták a gyermeket, illetve az, hogy a karjára piros fonalat kötöttek, mielőtt a nyilvánosság elé vitték volna, ahol ismeretlen személyek pillantásának van kitéve.

A kisgyermeket, az eladó leányt, de az új menyecskét sem illet dicsérni, hogy milyen szépen növekszik, milyen szép, vagy mennyire szorgalmas. Úgy tartották, hogy ha ilyesmi elhangzik, a megdicsértet meg kell köpdösni.⁷

Rontás és szemmel verés érthette a fiatal legényeket, különösen az egykéket is. A Szerémségben ezért az volt a szokás, hogy a legények a bal fülükben arany fülbevalót viseltek⁸, hogy azzal térítsék el az ártó szándékú pillantásokat.

A mágikus óvó műveletek közé sorolható a karácsonyi „egészség-kalács”, a mézes-diós béles (*česnica*), és a karácsonyi pecsenyék szertartásos elfogyasztása is, amihez kötelezően forralt vörösbort (*varenika*) ittak. Óvó sajtáságokat tulajdonítottak az olyan vízben való mosdásnak is, amelyben karácsonytól alma, vagy Szent György-napi lestyán állt, illetve annak, ha a mosdás alkalmával húsvéti piros tojással dörzsölték meg a házbelieket.

A kollektív óvintézkedések közé tartozott az a szokás, hogy János-napkor a falusi házakra koszorút tettek, amelybe fokhagymát és piros szalagot fontak. Ez különösen azokra a házakra került, amelyben eladó lány volt.

A családi védszent ünnepén, vagy más nevezetes esemény (gyermek születése, a házigazda névnepja, valamelyik családtag születésnapja) alkalmával elmondott köszöntőkben a hangsúly a házbeliek egészségére, a gyarapodásra, a fiatalok boldogulására vonatkozó jókívánságon volt.⁹

A szerémségi horvátoknál a tisztátalan lelkektől úgy védekeztek, hogy a bejárati ajtó belső oldalára a napkeleti bölcsek nevének kezdőbetűit írták fel (a Salamon-csillaggal).¹⁰

Mindenféle betegség és rontás ellen védett az ún. „vízkereszti víz”, amelyet a hívek vízkereszt napja előtt vittek haza a templomból. A katolikusoknál ez volt a január 6-ai „háromkirályok vize”. Ez a szenteltvíz sokáig elállt, tehát hosszú ideig megőrizte a „gyógyító hatását”.¹¹

A gazdag búzatermésért végzett műveleteknél megtalálni a termékenységi szertartás nyomait. A parasztok az első barázdában a vetés előtt feláldozott kakas csontjait ásták el, a szántóföldet pedig vörösborral locsolták meg.¹²

Annak az „egészség-kalácsnak” a morzsáit (amellyel a szerbek szertartásosan áldoztak karácsony előtt) a takarmányba keverve a jószágnak adták. Ugyanígy a húsvéti tojás összemorzsolta héját is belekeverték a takarmányba, hogy védje a jószágot a betegségektől.

A rontás és más káros jelenség elleni védekezésül a méhesbe egy lónak az állkapcsát, vagy egész koponyáját tették.

*

A rontásról és szemmel verésről, az annak okairól és következményeiről szóló anyagot hosszú éveken át gyűjtöttük a Szerémségben. Ezek a régi ismeretek mindmáig fennmaradtak a szóbeli hagyományban.

A rontásra, a szemmel verésre, a különféle dicséretre és az ellenük való védekezésre vonatkozó népi hiedelmek hosszú időn át képezték a mi érdeklődésünk, akárcsak más népeknél is a kutatók vizsgálatának a tárgyát. A szemmel verés vagy a rontás hiedelme a legrégebb mágikus-vallási jelenségek közé tartozik. Ezek a fogalmak olyan cselekvést jelölnek, amelyet negatív következmények kiváltása céljából végeztek valakinek a kárára.

JEGYZETEK

- ¹ Kulišić, Š., Petrović, Ž. P., Pantelić, N.: *Srpski mitološki rečnik* (=Szerb mitológiai szótár), Nolit, Beograd 1970, pg. 16–17.
- ² Đorđević, R. T.: *Zle oči u verovanju Južnih Slovena* (=A szemmel verés hiedelme a délszlávoknál), Prosveta-Baština, Beograd 1985, pg. 31–37.
- ³ Kulišić, Š., Petrović, Ž. P., Pantelić, N.: *Srpski mitološki rečnik* (=Szerb mitológiai szótár), Nolit, Beograd 1970, pg. 253.
- ⁴ Ibid. 213.
- ⁵ Ibid. 202.
- ⁶ Đorđević, R. T.: *Zle oči u verovanju Južnih Slovena* (=A szemmel verés hiedelme a délszlávoknál), Prosveta-Baština, Beograd 1985, pg. 206.
- ⁷ Ibid. pg. 176–177.
- ⁸ Ibid. pg. 25–30., 257–258.
- ⁹ Radulovački, Lj.: *Narodna medicina na primeru sela Golubinaca* (=Népi gyógyászat Golubinci falu példája alapján), *Za zdravlje*, IV i V naučni skup, Zaječar 1989 i 1997, pg. 187.
- ¹⁰ Đorđević, R. T.: *Zle oči u verovanju Južnih Slovena* (=A szemmel verés hiedelme a délszlávoknál), Prosveta-Baština, Beograd 1985, pg. 261–263.
- ¹¹ Radulovački, Lj.: *Narodna medicina na primeru sela Golubinaca* (=Népi gyógyászat Golubinci falu példája alapján), *Za zdravlje*, IV i V naučni skup, Zaječar 1989 i 1997, pg. 187.
- ¹² Radulovački, Lj.: *Tradicionalna ishrana Srba u Sremu* (=A szerémségi szerbek hagyományos étkezése), MS, Novi Sad 196, pg. 18.